

2. Кудрявцев В.Т. Проблемное обучение: истоки, сущность, перспективы / В.Т. Кудрявцев – М.: Знание, 1991.– 80 с.
3. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я. Лернер. – М.: Педагогика, 1981 – 342 с.
4. Педагогика высшей школы: Учеб. пособие / Р.С. Пионова. – Минск.: Университетское, 2002. – 256 с.
5. Педагогика и психология высшей школы: Учебное пособие / М.В. Буланова-Топоркова. – Ростов н/Д: Феникс, 2002. – 544 с.
6. Пискун О.М. Форми та методи навчання основ дизайну майбутніх учителів технологій // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка. Випуск 76. / Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т.Г. Шевченка; гол. ред. Носко М.О. – Чернігів: ЧДПУ, 2010.– С. 68-72.

УДК [373.31(410)]«18»

РОЗВИТОК ТЕОРЕТИЧНИХ ІДЕЙ ЕЛЕМЕНТАРНОЇ ОСВІТИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ (1834-1857 рр.)

Мокроменко О.В.

*Харківський національний технічний університет сільського
господарства імені Петра Василенка*

РОЗВИТОК ТЕОРЕТИЧНИХ ІДЕЙ ЕЛЕМЕНТАРНОЇ ОСВІТИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ (1834-1857 рр.)

Мокроменко О.В.

У статті розглянуто етап розвитку теоретичних ідей елементарної освіти у Великій Британії (1834-1857 рр.). Проаналізовано нормативну базу елементарної освіти. Визначено міру громадсько-приватної та державної ініціативи у створенні мережі елементарних шкіл у Великій Британії на етапі 1834-1857 рр.

Ключові слова: елементарна освіта, розвиток теоретичних ідей, нормативна база, громадсько-приватна ініціатива, державна ініціатива, Велика Британія.

РАЗВИТИЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ИДЕЙ ЭЛЕМЕНТАРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ВЕЛИКОБРИТАНИИ (1834-1857 гг.)

Мокроменко Е.В.

В статье рассматривается этап развития теоретических идей элементарного образования в Великобритании (1834-1857 гг.). Проанализирована нормативная база элементарного образования. Определена мера частной и государственной инициативы в организации сети элементарных школ в Великобритании на этапе 1834-1857 гг.

Ключевые слова: элементарное образование, развитие теоретических идей, частная инициатива, государственная инициатива, Великобритания.

DEVELOPMENT OF THE ELEMENTARY EDUCATION THEORETICAL IDEAS IN GREAT BRITAIN (1834-1857 pp.)

Mokromenko O.V.

The stage of development of the elementary education theoretical ideas (1834-1857) in Great Britain has been investigated in this article. Unique ensuring of standards base in this stage has been analyzed. Correlation between private initiative and State assistance in the formation process of elementary schools net has been defined.

Key words: theoretical ideas development, elementary education, private initiative, State assistance, Great Britain.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку української держави визначено пріоритет глибокого і системного вивчення національного концепту освіти на засадах єдності і взаємопроникнення культурних традицій і педагогічного досвіду науковців різних країн світу. Вхідження України у Болонський процес вимагає ретельного аналізу і глибокого осмислення культурно-історичної спадщини європейських країн, ефективної освітньої інтеграції національної системи освіти України в європейський освітній простір.

Урізноманітнення освітніх послуг, демократизація управління освітою, посилення гуманітарного аспекту у змісті загальноосвітньої

підготовки учнівської молоді, ліквідація монополії держави на освіту об'єктивно зумовлює потребу наукового узагальнення історичного досвіду проведення освітніх реформ у Великій Британії у XIX ст.

Аналіз актуальних досліджень. Ретельне вивчення наукових джерел (монографій, статей у етапичних виданнях, дисертацій та ін.) свідчить про те, що досягнення у галузі британської освіти в історичному аспекті привертала увагу багатьох науковців.

Соціальний характер утворення елементарних шкіл у Великій Британії розкрито у працях С. Сміт, Дж. Кей, Ф. Бедаріда. У ході дослідження авторами детально аналізується вплив соціальних реформ XIX – XX ст. на британські родини різних верств населення, що привели до зміни їх традиційних рис, а відповідно й шляхів виховання дітей, піднесення ролі елементарної освіти в суспільстві.

Питання історії освіти Великої Британії висвітлено у публікаціях британських і західноєвропейських учених Дж. Адамсон, Г. Белфор, Е. Куберлі, Г. Бернард, М. Боултвуд, С. Кертіс, Дж. Іннес.

Окремі факти організації елементарної освіти періоду, що досліджується, описували у наукових статтях науковці, зокрема: Дж. Гріноу, Г. Бартлі, Дж. Херт, П. Хорн, Д. Вардл, Дж. Мерфі, Дж. Лавсан, Г. Сілвер. Працям цих учених притаманний лаконізм, зосередження уваги на питаннях розширення мережі і фінансування закладів елементарної освіти.

Методи і засоби елементарної освіти у Великій Британії конкретизовано певним чином у працях учених: І. Гамель, який аналізував особливості методичного забезпечення белл-ланкастерських шкіл; Д. Оуен, Р. Оуен, Г. Маккаб та інших, які характеризували методи навчання у н'ю-ленаркській школі. Узагальнення досвіду діяльності цієї школи присвячено публікації світових науковців. Автори вказували на пріоритети в розробці методичного забезпечення елементарної освіти: 1) підтримка розумового розвитку дитини; 2) підвищення мовної та числової грамотності на початковому періоді навчання; 3) нові відношення між владою та вчителями. Законодавчу базу освітніх закладів аналізував А. Ліч. У контексті питань історії права і культури Великої Британії XIX ст., проблеми діяльності педагогів-

реформаторів елементарної школи проаналізовано у публікаціях таких учених: Дж. Макколей Тревельян, Дж. Маккі, Дж. Девіс.

Мета статті – визначити і проаналізувати нормативну базу елементарної освіти, міру громадсько-приватної та державної ініціативи у створенні мережі елементарних шкіл у Великій Британії на етапі 1834-1857 рр.

Виклад основного матеріалу. У результаті проведеного аналізу встановлено, що до нормативної бази елементарної освіти другого етапу вивчаємого періоду увійшли групи документів:

- фабричні й законодавчі акти британського уряду;
- протоколи діяльності Комітету з питань освіти, звіти про інспектування елементарних шкіл;
- звіт першої королівської комісії, який містив результати дослідження стану елементарної освіти в Уельсі.

Аналіз нормативних документів свідчить про те, що законодавча база системи освіти у період з 1834 по 1857 рр. поповнювалася фабричними законодавчими актами (1844 р., 1850 р.) британського уряду, які фактично заборонили працю дітей до 9 років на всіх підприємствах країни [6, с. 301; 8, с. 38].

Серед прогресивних тенденцій другого етапу у дослідженні виокремлено: створення британським урядом для власників сприятливих умов передання земель під заснування шкіл законодавчим актом 1841 р., виділення суми у 10 тис. фунтів стерлінгів на заснування коледжів для підготовки вчителів згідно з законодавчим актом 1835 р. (Комітет доручив організацію педагогічних коледжів народоосвітнім громадам і у 1846 р. таких коледжів було засновано вже 9); збільшення суми державних дотацій у 20 раз з 1839 по 1859 рр. [3, с. 15].

У ході наукового пошуку з'ясовано, що вагомим внеском у формування законодавчої бази елементарної освіти Великої Британії другого етапу порівняно з першим правомірно уважати заснування 10 квітня 1839 р. Комітету з питань освіти при Таємній Раді, як вищого органу, який мав свої повноваження. Головною функцією Комітету було: визначення обсягів та відповідальність за розумні витрати урядових коштів, виділених на розвиток елементарних шкіл. Зазначимо, що діяльність Комітету спрямовувалася на організацію

інспектування шкіл двічі на рік (протоколом від 10 серпня 1840 р.), яким уряд уже виділив кошти; вивчення статей витрат коштів, наданих для відкриття нових елементарних шкіл; вивчення та оцінку стану елементарної освіти в різних частинах країни. Відомо, що в 1840 р. Комітет запропонував виділення державних коштів для будівництва шкільних приміщень за розробленими проектами, забезпечення шкіл необхідними меблями та навчальним обладнанням [3, с. 33; 4, с. 997; 12, с. 103].

Як бачимо, такі заходи сприяли посиленню контролю над фінансуванням і витратами коштів на розвиток закладів елементарної освіти, що є однією з важливих умов розвитку освітньої галузі. Приклад британського уряду у досліджуваній період може бути аргументом доцільності таких заходів.

Варто відмітити, що поступово коло повноважень Комітету розширювалося від звичайного моніторингу державних коштів на освітню галузь до інспектування шкіл та впровадження системи дотацій для матеріального забезпечення, підготовки освітянських кадрів і забезпечення шкіл дипломованими учителями і був реорганізований британським урядом у Відомство у справах освіти, до складу якого входили віце-президент та чотири радники згідно з законодавчим актом 1856 р [3, с. 41].

З приватної ініціативи У. Уільямса, радикального члена палати громад у 1846 р. була створена перша королівська комісія, яка займалася вивченням стану шкільної справи в Уельсі. Уряд визначив мету роботи цієї комісії: перевірка і пропозиція засобів, які доступні народу для отримання знань з англійської мови як державної в умовах. Результати діяльності комісії були надруковані в звіті 1847 р. і містили факти щодо доступності недільних шкіл (національних шкіл Уельсу) в усіх графствах цієї частини країни, кількості відвідувачів порівняно з белл-ланкастерськими школами англіканської церкви, визначення недоліків в елементарній освіті, яку надавали педагоги недільних шкіл. Серед яких істотними відзначали низький рівень володіння англійською, ліквідація неписьменності переважно з національної мови Уельсу людей різного віку, незначний досвід орга-

нізації навчання англійською мовою уельсців у белл-ланкастерських школах [5, с. 390].

Певні корективи мали місце і в формах та методах елементарної освіти. Зокрема, протоколом від 18 грудня 1847 р. Комітетом було розроблено переліки рекомендованих книг, мап, діаграм для елементарного навчання, що було новацією другого етапу. Держава навіть виділяла кошти на їх придбання за умови, якщо 2/3 вартості компенсували приватні пожертви [12, с. 15].

Вивчення матеріалів з означеної проблеми засвідчило, що білль 1853 р. лорда Дж. Рассела вмщував розробку законодавчої та адміністративної реформи елементарної освіти. Він частково був реалізований шляхом заснуванням адміністративної бази дотацій для сільських регіонів. Ця система дотацій була схвалена Комітетом і поширилася на міські регіони з 1856 р. Уряд виділяв дотації елементарним школам, де працювали дипломовані вчителі за фахом. Мета уведення дотаційної системи – стимулювання забезпечення навчальних закладів дипломованими учителями. Здобутки: підвищення заробітної платні дипломованим учителям в інспектованих школах; виділення королівських стипендій для заохочення учителів-практикантів до навчання у педагогічних коледжах та систематичного підвищення кваліфікації (за протоколом від 26 липня 1858 р.); збільшення чисельності дипломованих учителів (з 1849 по 1859 рр. – у десять разів), учителів-практикантів, яких проєкзамували інспектори (відповідно – у п'ять разів) та появи нової категорії – асистентів учителів, учнів у віці 13 років (згідно з запровадженням нової системи підготовки вчителів через практикантство протоколами від 25 серпня та 21 грудня 1846 р. за ініціативи секретаря Комітету Дж. Кея, реформатора, обізнаного із зразковим на той час народним шкільництвом Пруссії, Голландії і Швейцарії) [3, с. 25; 6, с. 444, 628].

На другому етапі зросла чисельність британських і національних шкіл народоосвітніх громад по всій країні. Зазначимо, що всі благодійні школи англіканської церкви на території Великої Британії реорганізовані англіканською церквою в національні школи в умовах моніторної системи навчання. Саме з метою зміцнення панівної англіканської церкви своїх позицій у суспільстві на всій території

Великої Британії, завдяки державній підтримці (фінансової допомоги і інспектування Комітетом), виділенню представниками цієї церкви значних сум на розвиток шкільництва набули масовості в першу чергу національні школи (за методикою навчання Е. Белла) [7, с. 250; 10, с. 180]. У ході дослідження віднайдено приклади, що підтверджують цю тезу. Зокрема, в Уельсі британських шкіл у 1843 р. налічувалося 28, у 1850-і рр. – 79, на 1870 р. – 300 шкіл. Національних шкіл у 1843 р. налічувалося 146, у 1850-і рр. – 231, у 1870 р. – 1000 [5, с. 389].

У ході дослідження з'ясовано, що не отримували державної фінансової допомоги і не підлягали інспектуванню Комітетом у справах освіти недільні школи (національні школи Уельсу), дамські школи, благодійні школи при церковних парафіях неконформістських течій [3, с. 400; 12, с. 120].

Крім того, у цей час з ініціативи і при підтримці благодійної громади пресвітеріанської церкви набули поширення нові типи шкіл: асамблейські, що поширювалися в гірських районах, та сесійні школи, які відкривалися в містах з розвиненим самоврядуванням (ці школи відомі в історії Шотландії під назвою бургських) [4, с. 362; 9, с. 338]. Благодійні громади (громада Вільної Церкви Шотландії, громада римо-католицької церкви, єврейська громада, громада шкіл для сиріт, ірландська громада римо-католицької церкви) ініціювали відкриття й фінансову підтримку своїм школам [1, с. 79; 2, с. 23; 10].

Порівняно з першим етапом мета елементарної освіти на другому доповнювалася початками професійного навчання. За ініціативи Комітету в меті елементарної освіти було визначено обов'язкове початкове освоєння ремесел залежно від специфіки розвитку промислово-виробничої сфери регіону.

Установлено, що зміст і методи елементарної освіти продовжували визначатися приватною ініціативою просвітників і були спрямовані на забезпечення початкового професійного навчання.

На підставі узагальнення звітів про інспектування елементарних шкіл з'ясовано, що на другому етапі елементарні школи надавали практично спрямовану елементарну освіту. У національних, британських школах багато уваги приділяли читанню й тлумаченню релігійних текстів. Письмо й арифметика становили групу найуживаніших дисциплін.

Багато уваги приділяли в змісті формуванню виробничих навичок, які б забезпечували молодій людині можливість самостійно заробляти на їжу, одяг, житло. У благодійних, недільних, почасти в школах для сиріт у змісті елементарної освіти віддавали перевагу церковному співу, заучуванню молитов [2, с. 45; 11, с. 93].

У роботі позитивними надбаннями другого етапу визнано: поширення моніторної системи елементарного навчання; виділення сталої кількості годин на основні уроки читання, письма, арифметики; введення до групи дисциплін, що забезпечували початкове професійне навчання, вивчення сучасних іноземних мов. Таким чином, елементарна освіта на другому етапі набувала відносно завершених рис, була послідовною і логічною щодо визначення цілей (релігійного виховання, початкового професійного навчання і формування мовленнєвої грамотності) та способів їх реалізації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вищезазначене дозволяє дійти висновку, що постановка шкільної справи на другому етапі розвитку елементарної освіти у Великій Британії також мала характер громадсько-приватної ініціативи. Варто вказати, що розвиток елементарної освіти у Великій Британії відбувався під впливом загальних суспільно-економічних, культурних та політичних змін у країні. Доведено активізування державної ініціативи у фінансуванні й спробі масового заснування закладів елементарної освіти.

Докладного розгляду потребує питання систематизації і узгодження діяльності закладів елементарної освіти відповідно до вимог промислово-виробничої галузі у Великій Британії в останню третину XIX століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Adamson J. W. English Education 1789 – 1902 / J. W. Adamson. – Cambridge, 1930. – 220 p.
2. Barnard H. C. A History of English Education from 1760 / H. C. Barnard. – London: University of London Press, 1961. – 150 p.
3. Bartley G. The Schools for the people, containing the history, development and present working of each description of English school for the industrial and poorer classes / G. Bartley. – London: Daldy, 1871. – 582 p.